

A politika szimbólumai – a szimbólumok politikája

A nemzeti identitás-szimbólumok jelentésváltozásai a rendszerváltás utáni Magyarországon

A 2010 tavaszán megrendezett választások után ismét átrendeződött a politikai paletta. Új parlamenti pártok jelentek meg, míg hosszú múltra visszatekintő, rendszerváltó pártok a politika peremterületére szorultak. Vajon a gazdasági ígéreteken túl milyen egyéb eszközök és stratégiák gyakoroltak hatást a választási eredményekre? Mit gondolnak a politikusok és a pártok a „szimbolikus politikáról”, vagyis a politikai szimbólumok használatának lehetséges módjairól és azok hatékonyságáról? Milyen jelentések és értékek társulnak a nemzeti/etnikai identitásszimbólumokhoz a mai magyar politikai életben, illetve hogyan jellemezhető a körülöttük kialakuló szimbolikus konfliktusok (kisajátítási törekvések stb.) természete? Ezek a legfontosabb kérdései annak a folyamatban lévő kutatásnak, amelynek a Magyar Bálinttal készült alábbi háttérinterjú is részét képezi, melyben élet- és politikai pályájának néhány a nemzeti szimbólumokhoz fűződő mozzanatára kérdezzük rá.

Gyerekkorodban mennyire volt jelen a nemzeti problematika?

A trianoni békeszerződés mély nyomot hagyott nagyon sok családban, és nálunk is gyakori beszédtema volt. Apámnak kellett megemlékeznie, amikor a Filmtudományi Intézetben dolgozott, 1968. októberében az őszirózsás forradalom 50. évfordulójáról. A beszédét – miközben egyáltalán nem szimpatizált a Horthy-rendszerrel - azzal fejezte be, hogy ekkor, vagyis az őszirózsás forradalom idején „vesztettük el Erdélyt, a Felvidéket és a Vajdaságot”. A későbbiekben persze, nem kérték fel semmilyen ünnepi beszéd megtartására. Ezzel együtt tőle is és tőlem is kifejezetten távol állt mindenfajta revizionista nosztalgia, amely határmódosítással próbált volna megoldást találni Trianon traumájára. Évtizedekkel később az Európai Unió csatlakozás teremt majd, eddig még be nem teljesült esélyt ennek lelki feloldására, a határok légiesítésével.

Mikor vált számodra először problematikussá a nemzeti identitás kérdése?

Számomra ez nem volt sosem problematikus, hiszen identitásom olyan természetes, minthogy levegőt veszel. Ráadásul ükapám – Szemere Bertalan – révén a „negyvennyolcasság” és „magyarság” magától értetődő volt a családukban. Egyébként a '48-as áprilisi törvényekbe – sok minden más mellett – az ő megfogalmazásában került be a nemzeti színekről szóló rész.

Bármit is bizonygató magyarkodásra nem volt szükségünk sem otthon, sem másutt. Inkább iróniával tekintett az egész család az olyan esetekre, mely gyerekkoromban egy IBUSZ úton a Leningrád-Helsinki közti vonaton történt velünk. Néhány órai utazás után odajött hozzánk az idegenvezető, mondván arról beszélgettek, kinek van a csoportban a legmagyarabb kinézete. Richtig kiválasztották a gyönyörű, szőke, zsidó származású anyámat és engem. Na ennyit a nemzeti karakterjegyekről. A magyarságomról először tudatosan véleményt nyilvánítani gimnazista koromban kellett. Elsős voltam a Fazekas Mihály gimnáziumban, mikor arról kellett egy dolgozatot írunk, hogy „Mi a magyar?”. Már nincs meg a dolgozat, és nem emlékszem pontosan a mondataira, de arra igen, hogy lényegében amellet érveltem: kevesebb lelki szál fűz az agresszív Fradi-drukkerekhez vagy a feleségüket verő férfi honfitársaimhoz, mint a nyugat-berlini tüntető diákokhoz. A dolgozat üzenete tehát az volt, hogy miközben a saját magyarságomat magától értetődőnek tekintem, ez nem jelentette egyúttal azt is, hogy bármely más nemzet tagja fölé helyezném magam pusztán a magyarságom okán. Aztán a katonaság után, amikor egyetemre kerültem, lehetőségem nyílt arra, hogy „nyugatra” utazzak. Akkoriban 3 évenként lehetett eljutni útlevéllel Nyugat-Európába. Jóval később eljutottam Amerikába is. Ezek az utak bekalibrálták a különböző identitásokhoz való viszonyomat. Ha az ember Kelet-Európába utazott, elsősorban magyarnak érezte magát. Ha Nyugat-Európába, akkor többnyire kelet-európaiként tekintett önmagára, és ha eljutott Amerikába, akkor többnyire európaiként azonosították, és ő is így gondolt saját magára. A különböző identitások közötti dominancia-viszonyoknak e helyzethez igazodó újrendeződése az egymásba illeszkedő matrjoska babákra emlékeztet.

A pártállammal való konfliktusaidban megjelent-e valamikor a nemzeti szimbólumok kérdése?

1972-ben tartották az első spontán tüntetést a Petőfi szobornál. 1956 után itt történt meg először, hogy a nemzeti szimbólumokat nyilvánosan is a kommunista rendszerrel szembeni politikai ellenállás eszközeiként használták. Akkoriban én épp katona voltam Hódmezővásárhelyen, és áprilisban egy napra illegálisan elhagytam a laktanyát. Elutaztam Budapestre, hogy az akkori barátnőmet, aki nem sokkal azelőtt balesetet szenvedett, meglátogassam. Engedélyt, persze, nem kaptam erre. Lebuktam, és hamarosan egy olyan koncepció eljárás indult ellenem, és egy barátom (Kardos András) ellen, amelyben az egyik vád ellenünk az volt, hogy a március 15-i rendszerellenes rendezvényt szervező budapesti köröknek juttattunk fel titkos katonai iratokat. Az, ugye, világos, hogy én egyszerű honvédként titkos katonai iratokhoz egyáltalán nem juthattam hozzá – sőt, a

hódmezővásárhelyi laktanyában akkor még csak nem is tudtam arról, hogy Budapesten efféle tüntetés szerveződik.

Te a rendszerváltás idején tagadtad egy külön „magyar út” lehetőségét.

Igen, mert az már a rendszerváltás előtt világos volt számomra, hogy lényegében nincs harmadik út. „A harmadik út a harmadik világba vezet” - mondtam, és tettem az SZDSZ programjának részévé. Az a radikalizmus, melynek lényege, hogy egy nyugat-európai parlamentáris demokráciát szeretnénk felépíteni, emellett létrehozni a szabad piacgazdaságot, egyúttal az olyan illúziókkal való leszámolást is megkövetelte, hogy a szocializmus és a kapitalizmus mellett, azokkal szemben létezik harmadik, „üdvözítő” út. Sokan, akik a „harmadik út” illúzióját kergették, úgy gondolták, hogy majd mi magyarok képesek leszünk egy olyan társadalmi rendszert létrehozni, amely egyesíti a szocializmus és a kapitalizmus előnyeit, és „kiszűri” azok kedvezőtlen vonásait. Az efféle „magyarkodást”, „nemzetieskedést” mindig mély szkepszissel fogadtam, annak ellenére, hogy éppen a demokratikus ellenzék volt az, amely a Beszélőn, a Hírmondón és sok más szamizdat kiadványon keresztül először foglalkozott nyíltan és cenzúrázatlanul a határon túli magyarok helyzetével. A Medvetánc című társadalomtudományi folyóirat egyik alapítójaként szerkesztettem azt az 1988-ban megjelent kötetet, amely teljes egészében, Magyarországon ilyen komplex módon, ilyen terjedelemben a legális sajtóban elsőként foglalkozott a határon túli magyarság problémáival. A Medvetáncot nem sokkal korábban végzett egyetemisták szerkesztették, és bizonyos értelemben a legalitás-illegalitás határán mozgott. A körülmények szerencsés együttállásának köszönhetően némi politikai „védelmet” élvezett az ELTE akkori rektorának, Eörsi Gyulának köszönhetően. Ő annak ellenére kiállt a lap mellett, hogy többünk ellenzéki tevékenysége köztudomású volt. Ennek ellenére védte és támogatta ezt a folyóiratot, amely a témaválasztás és a megfogalmazás módja tekintetében is elment addig a végső határig, ameddig az adott politikai körülmények között lehetett. Ma is nyugodt szívvel olvasható bármely benne megjelent tanulmány.

De ilyen előzmények után, miért a „három madár” lett az SZDSZ legfontosabb vizuális politikai identitás-simbóluma?

A Demokratikus Ellenzék és a népies írók, illetve az ezen törésvonalat később részben leképező SZDSZ-MDF viszonyt vizsgálva szembetűnő, hogy politikailag a szocialista rendszerrel szemben az előbbi radikálisabb, „világiasabb” és európaibb irányzat, az utóbbi kevésbé „világias”, a „népi” és „reformkommunizmus” irányában kompromisszum készebb, „harmadik-utas”, úgynevezett „nép-nemzeti irányzat” volt. Ezt a különbséget gyakran azonosítják az urbánus-népies ellentéttel, hogy aztán az eldurvult politikai közéletben a „zsidó

– nem zsidó”, „idegen – magyar” ellentétpár egyik tagjaként próbálják stigmatizálni a liberális, nyugatias politikai erőket. Ez magyarázza azt a reakciót is, amivel az MDF akkori vezetői fogadták a „négy igenes népszavazás” idején az SZDSZ kampányszimbólumát, amelyen a három – a nemzeti trikolor egy-egy színét viselő - madár látható. E logót Kara György grafikus tervezte, és én nyomtam át a párton. Az magától értetődő volt számomra, hogy ha a Demokratikus Ellenzékben kinövő és a választáson induló párt neve Szabad Demokraták Szövetsége, rövidítve SZDSZ, akkor a pártjelvényen nem szerepelhet a Demokratikus Ellenzék kifejezés rövidítése, a DE, amelyet addig így-úgy használtunk. Többek között azért sem, mert a választók ez utóbbi esetében nehezen tudták volna beazonosítani, pontosan melyik politikai erőt és jelöltet társítsák e kifejezéshez. A névváltás után, a szimbólum váltás szükségessége is nyilvánvaló volt. A Demokratikus Ellenzék régi tagjaként, illetve kampányfőnökként azzal érveltem, hogy a történet egy szakasza lezárult, s most valami új következik. De az, hogy pontosan milyen szimbólumot is hozunk létre, és hogy abban megjelenjenek-e és ha igen, milyen módon a nemzeti színek, vita tárgyát képezte. A párt színe, ugye, a kék volt. A helyzet kicsit hasonlított az olasz foci válogatottéhoz. A nemzeti szín Olaszország esetében is a „piros-fehér-zöld”, de a nemzeti válogatott tagjai kék mezben játszanak. Tehát nem a nemzeti trikolor színeit viselik magukon. Kara György eredeti terve az volt, hogy a párt szimbóluma a lyukas nemzeti zászlóból előtűnő madár legyen, amit én üzenetében bonyolultnak, grafikailag pedig egy kicsit zavarosnak találtam, és kértem, hogy próbáljuk meg leegyszerűsíteni azt. Így jött létre a három madarat ábrázoló szimbólum, amit már az 1989. október végén megtartott küldöttgyűlésen is használtunk. Voltak azonban, akik ellenezték ennek hivatalos pártjelvényé válását, és ragaszkodtak a korábbi DE jelvényhez. A hirtelen megnövekvő SZDSZ-ben érthetően egyre többen voltak, akik nem vettek részt korábban a Demokratikus Ellenzék tevékenységében, s most a DE jelvényhez való ragaszkodásukkal próbálták érzelmileg áthidalni e hiányt. A küldöttgyűlésen egyenesen a három-madaras jelvény „betiltását” kezdeményezték. Úgy kellett közbelépnem és elérnem azt, hogy az új szimbólumot legalább kampányszimbólumként a „négy igenes népszavazás”, s és az országgyűlési választások esetében használhassuk. Végül elfogadták a javaslatot. Akkoriban egy ösztöndíj révén sokat tartózkodtam Amerikában és ott sikerült legyártatnom 150 000 három-madaras matricát és ugyanannyi jelvényt. Amikor pedig hazajöttem, egy kilométer hasonló zászlót is. Lényegében piaci eszközökkel döntöttem el ezt a kérdést, mivel azok, akik a DE jelvény használatát támogatták, a hazai kisiparosok révén körülbelül heti 1000 példányban gyártottak matricákat és jelvényeket, és így nem tudtak lépést tartani a három-madaras SZDSZ-motívum terjedésével.

Csak az SZDSZ-en belül alakult ki konfliktus emiatt?

Nem, az MDF vezetőinek a rosszállását elsősorban az váltotta ki, hogy nekik nem volt hasonlóan látványos pártszimbólumuk, csupán az MDF betűszó zöld színnel szedve. Az MDF-en belüli ingerültség másik oka az volt, hogy a „madaras szimbólumhoz” Hodosán Róza javaslatára olyan zenei párhuzam társult („*Szabad élet, szabad madár, jaj, de szép ki szabadon jár*” kezdetű dal), amelynek zenéjét és szövegét két külön „műből” a Muzsikás együttes rakta össze és adta elő. Az MDF-es körökben egyenesen azt állították, hogy mi „ellopjuk mások zenéjét”. A vádban a „mások” szó használata már világosan jelezte, hogy véleményük szerint nekünk nincs jogunk a nemzeti szimbólumokhoz, mert mi nem magyarok vagyunk. Ez az alig rejtett zsidózás a választási kampány utcai „kultúrájában” már plakátjaink masszív „Dávid-csillagozásává” nemesedett, a Fidesz-t meg Zsidesz-ezték. A nemzeti színeket megjelenítő „három madár”-ra adott válaszként is értelmezhető az MDF tulipán-szimbóluma, ami végre számukra is lehetőséget adott arra, hogy a nemzeti színeket „beemeljék” saját pártjelvényükbe.

Számomra a Demokratikus Ellenzékben és később, 1990-től a Parlamentben is magától értetődő volt, hogy a politikai és kulturális nemzet diszkrepanciájából adódó konfliktusok feloldásának egyetlen lehetséges útja az európai közösség megteremtésében és a határok átjárhatóvá tételében rejlik, nem pedig ez utóbbiak megváltoztatásában. Éppen ezért korábban is elutasítottam a határrevíziós ábrándokat. A magyarság hivalkodó és folytonos hangoztatása sokszor a tényleges tetteket helyettesíti, inkább gyanút ébreszt az érzés hitelességét, tisztaságát illetően, és valamiféle gyengeségről, kompenzációs kényszerről árulkodik. Ahogy arról sem szavalok nap-mint-nap, hogy szeretem a szüleimet, vagy hogy férfi vagyok - igaz sokan itt is szavakkal kompenzálnak. Sosem kedveltem, ha hazájuk iránti érzéseikkel, nemzeti elkötelezettségükkel TV-maciként öblögetnek nap-mint-nap pártok vagy politikusok. Ezt én sokkal szemérmesebben kezelendő, személyes és összetettebb ügynek érzem.

Hogyan lett liberális pártból keresztény konzervatív párt a FIDESZ?

A rendszerváltás idején együtt politizáltunk a FIDESZ-el, ami akkor még liberális, alternatív párt volt. Persze, mint minden pártban, a közös nézetek jegyében ott is sokféle árnyalat képviselői gyűltek össze, függetlenül attól, hogy kezdetben csak néhány százan voltak. Németh Zsolt, Tirts Tamás, Sasvári Szilárd már '90-ben is köztudottan más politikai szint jelenített meg, mint mondjuk Orbán, Deutsch vagy Kövér. Orbán és szűkebb köre számára hamar világossá vált, hogy sem a liberális, sem a baloldali mezőben nem nyílik jelentős tér számukra. 1992-t írunk ekkor. Az MSZP a késő-kádári szocializmus jelentette biztonság iránti

nosztalgia révén erősödött, az SZDSZ pedig a liberális mező meghatározó pártja volt, amely lényegében a liberális és balliberális értelmiség csaknem egészét maga mellett tudhatta, és a nyugatiasan gondolkodók jelentős részét is, meg persze egy ideig még komoly antikommunista tömegeket. Ekkor már látszott, hogy a következő választásra az MDF nem tudja megőrizni '90-es szavazónak jelentős részét. A FIDESZ éppen ezért az erőteljes jobbra történő „hosszú menetelés” mellett döntött, arra számítva, hogy egy összetöppörödött MDF-el való szövetség révén majd anélkül vehet részt egy következő koalícióban vagy kormányban, hogy szüksége lenne a kisgazdák támogatására. Szeretném, ha világos lenne: fordulatuk nem világnézeti indíttatású volt, hanem „gyakorlatias” megfontolások vezették. Tehát nem az történt, hogy Orbánnak megvilágosodása támadt és mondjuk hirtelen hívó lett vagy megtetszettek neki a konzervatív eszmények, hanem szimplán pragmatikus szempontokat követtek. Ahol szabad választói vegyértéket láttak arra indultak el, ahhoz kezdték a nézetrendszerüket igazítani. Ilyen politikai környezetben igyekeztünk a '94-es választások előtt együttműködni a FIDESZ-el, egyébként nem utolsó sorban azért, hogy reális alternatívát ne az MSZP mellé sodródva lehessen csak képviselni. Az általam képviselt javaslatot, miszerint a két párt közötti együttműködési szerződésnek legyen része az a kitétel, hogy a másik párt nélkül a választásokat követően nem lépünk koalícióra semmilyen harmadik párttal, a FIDESZ végül visszautasította. Tehát miközben már akkor azt kommunikálták kifelé, hogy titokban szövetkeztünk az MSZP-vel, ők politikai „külön alkuban” voltak az MDF-fel a kisgazdák választások utáni kiváltására. Igyekeztem olyan helyzetet teremteni, amelyben a FIDESZ és az SZDSZ képes valamiféle kölcsönös kontrollt kialakítani egymás felett, így megakadályozható lett volna az, hogy bármelyikünk a másik párt nélkül egyéb politikai erőkkel lépjen kormányzati koalícióra. Ezt azonban a FIDESZ vezetői nem voltak hajlandók aláírni. Hamar felismertük, hogy a másik oldal értelmezése szerint a mi együttműködésünk csak valamiféle színjáték, és a FIDESZ középtávon tényleg az MDF-fel akar szövetségre lépni. A FIDESZ 1992-93-ban a „csúcson” volt, 30-40%-os támogatottsággal, miközben az MDF-nek 20% körüli, az SZDSZ-nek 10% körüli támogatottság jutott. Akkor tehát úgy tűnt, a FIDESZ hamarosan mindenképpen kormányra kerül. De végül jött a '94-es „mélyrepülés”, majdnem kiestek a parlamentből, mert az úgynevezett székházügy világossá tette, hogy titkos alkuban állnak az erodálódott MDF-fel. A FIDESZ 1992-től kezdve kezdte az addigi jelző nélküli liberális párt helyett nemzeti liberális pártként meghatározni magát – épp az SZDSZ-el szemben. A „nemzeti” szónak a liberális előtt világos üzenete volt: ha mi vagyunk a nemzetiek, akkor ők (azaz az SZDSZ) nem azok, tehát ők: kozmopoliták. 2003-ban pedig már (másokkal együtt) „idegenszívűek”. Egyébként a

FIDESZ-ben már a kezdetektől benne volt egy SZDSZ fóbia, az összemosástól való félelem és ebből adódóan a minden áron való megkülönböztetés kényszere. Először csak elvált szülők, értsd a népi-urbánus értelmiségi szembenállás árváiként próbáltak fellépni, holott messze nem középen álltak a két nagy párt között. Később, '91 körül, ahogy Haraszti Miklós fogalmazott, a „közibük-főlibük” politikáinak váltakozása szolgálta azt, hogy néhány populistának mondható ötlettel a két nagy párt iszapbirkózásából kiemeljék magukat. Éppen ezért olykor a domináns liberális eszméikkel együtt is ki-ki húzódtak az úgynevezett világnézeti vitákból, a szélsőséges gyűlölködő, antiliberális nézetek elítéléséből. Így jutottak el az említett 40%-os támogatottsághoz. De az időközi választások tapasztalataiból tudták ugyanakkor, hogy ez az országgyűlési választásokon nem realizálható eredmény, s ezért megindultak jobbra.

Véleményed szerint mitől válik egy párt nemzetivé vagy nem nemzetivé?

Én az SZDSZ-t mindig nemzetinek tartottam, ahogyan a Demokratikus Ellenzéket is. A Demokratikus Ellenzék csakúgy, mint később az SZDSZ a szó nemes értelmében nemzeti erő volt: úgy éreztük, hogy itthon van feladatunk, az érdekelt, hogy Magyarországot miként lehet szabadabbá és prosperálóvá tenni. Sokunkat próbáltak az elmúlt rendszerben külföldre kényszeríteni, mégis maradtunk. De a nemzeti jelzöt a tisztességes ember nem használja mások kirekesztésére. Számomra sosem attól volt egy párt nemzeti, hogy önmagát nemzetiként definiálta – hanem a konkrét programja miatt. Azt a verbális „magyarkodást”, mikor mindenhez hozzáillesztjük a „nemzeti” jelzöt, álságosnak és nevetségesnek tartottam.

Mikor válik általánossá ez a gyakorlat a hazai politikai életben?

A politikai riválisok „nemzetietlenítése” a FIDESZ 2002-es választási traumáját követően intenzívebbé vált. A már említett „idegenszívű”-zés, az antiszemitizmus elleni megszólalások túlérzékenységgel, pláne politikai haszonszerzéssel vádolása már a 1998-2002 közötti kormányzásuk idején is jelen volt, a MIÉP-pel való összekacsintásokkal, alkalmi együttműködéssel együtt, s mindettől nem állt távol a Medgyessy-kormány „lebankározása”, ami kódolt nyelven az antiszemita érzéseket legitimálta: szabad lett már így érezni, de még nem illett néven nevezni, csak cinkosan kikacsintani. Fellazítva a terepet a Jobbik számára: ha az érzés elfogadható, akkor minek a politikai mimikri?, jöjjön az egyenes beszéd. Medgyessy ügynökmúltja, meg új lendületet adott a komcsizásnak. A nemzeti jelleg így érzelmileg az antiszemitizmus és antikommunizmus erőterében formálódott. Persze vannak „nemzeti kommunisták”, meg „nemzeti ügynökök”. Ezek közös jellemzője, hogy most a FIDESZ-t szolgálják és ezért ők már nem kommunisták és nem voltak ügynökök. Az ellenünk több oldalról megnyilvánuló irracionális ellenérzés egyik lelki mozgatója meggyőződésem szerint

az, hogy az SZDSZ meghatározó emberei nyíltan szemben álltak a kommunista rendszerrel, nem volt köztük ügynökként érintett az elmúlt rendszerben. Míg a mai jobboldalra ez nem jelenthető ki, s most nem kívánok további részletekbe bocsátkozni. Elég az hozzá, hogy ültünk a parlamentben és tudtam, hogy ő tudja, hogy én tudom ... Hát nagyon nagy magyarnak, nagyon antikommunistának kellett most lenni ahhoz, hogy ezt valaki összhangba hozza a „megvilágosodás” előtti életével. Ezért aztán minden eszközzel igyekeztek besározni azokat a liberálisokat, akik az 1956-osként vagy a demokratikus ellenzék tagjaiként nem 1989. után, mondjuk az ügynök-botrányokban tértek meg. Ilyen negatív kampányban kívánták leügynöközni például Göncz Árpádot, Mécs Imrét vagy Demszky Gábort. Idővel világossá vált azonban, hogy a nemzeti populizmus nem elegendő a politikai sikerhez, erre utaltak azzal a szófordulattal, hogy „sokan voltunk, de nem elegendő”. Éppen ezért kellett összekapcsolni a nemzeti populizmust a szociális populizmussal, aminek persze már 1998-ban is megvoltak az előjelei. A szocialisták csak a szociális populizmus tekintetében versenyeztek a FIDESZ-el, és ezt a versenyt meg is nyerték, talán részben azért is, mert a FIDESZ a nemzeti populizmust tekintette elsődlegesnek. E téren a váltást a FIDESZ-nél a „polgár” leváltása jelenti „a zemberek”-kel.

Milyen módon viszonyult a FIDESZ a politikai szimbólumokhoz a nemzeti populizmus „kiépítése” során?

A kisajátítás logikája fontos szerephez jut a nemzeti politikai szimbólumok esetében. Látványossá vált ez a 2002-es vereségük idején, amikor a két választási forduló között a már „foglalt” kokárdát sajátították ki vagy amikor Orbán azt mondta: a nemzet nem lehet ellenzékben. A FIDESZ zászlók fokozatosan kiszorultak a párt nyilvános rendezvényeiről, és helyüket a nemzeti színű zászlók dömpingje vette át. Itt ugye azzal, hogy a nemzeti jelképeket valaki az egyik politikai oldalhoz kapcsolja, sajátos helyzet jön létre. Ha – példának okáért – a baloldal vagy a liberálisok nem használták a nemzeti színeket, ezt könnyen úgy értelmezheték, hogy azért engedik át azok használatát, mert nem eléggé „nemzetiek”, ha viszont használták azt, azzal vádolták meg őket, hogy olyasmihez nyúltak, ami „nem az övék”.

És mi a helyzet az Árpádsávós zászlóval?

Fontos fejlemény volt az Árpádsávós zászló megjelenése a FIDESZ gyűlésein, ami a szélsőjobb által is képviselt kirekesztő ideológia hozadékaként értelmezhető. Mert azért a „másik oldalt” nem lehetett kizárni a nemzeti zászló használatából. De az Árpádsávós már alkalmas volt erre, az csak az egyik oldal jelképe lehetett. Az Árpádsávós zászló a nemzeti zászlóval valójában egy jelzős szerkezetként működött: az Árpádsávós zászló értelmezte a

nemzeti színűt, vagyis értelmezte, meghatározta a nemzeti színű által megjeleníteni kívánt magyarság képet. A FIDESZ ez ellen nemhogy nem védekezett, ellenkezőleg.

Mikortól fordít a FIDESZ jelentős figyelmet arra, hogy „szimbolikus síkon” is elkülönüljön a Jobbiktól?

Akkor, amikor a jobboldali szavazók egyre nagyobb hányada kezdett a Jobbikra úgy tekinteni, mint az „igazi”, „kompromisszumok nélküli” FIDESZ-re. Ekkor a FIDESZ a Jobbikban már nem segédcsapatot, felhordó szervezetet, hanem riválist látott. Leáldozóban volt az „Egy a zászló, egy a tábor”-nak a jobboldal egészét egy táborba terelni kívánó politikája, ami pontosan inkább úgy hangozhatott volna, hogy: „kettő a zászló, egy a tábor”. A Jobbik egyre szalonképtelenebbé válásával azután az Árpádsávos zászlók hirtelen eltűntek a FIDESZ gyűléseiről.

A baloldal, a Magyar Szocialista Párt is aktívan részt vett a különböző zászlók körül kialakuló szimbolikus konfliktusokban?

Nem, pedig a jobboldalnál az említett két zászló együttes szerepeltetése lehetőséget kínált a baloldal számára, hogy a nemzeti zászlót másként értelmezzék, mint a jobboldal, s ezáltal ne hagyják azt kisajátítani. De ezzel a lehetőséggel nem tudtak élni. Erre én magam többször is javaslatot tettem, amikor koalíciót alkottunk a szocialistákkal. Nevezetesen arra, hogy a magyar zászlót társítsuk az európai uniós zászlóval. Így alkalom adódott volna a két „magyarság-felfogás” szembesítésére. Az egyik oldalon a magyarság nemzeti populista értelmezése, a másikon egy modernebb, európai kontextusban értelmezett magyarság. Nagy lehetőség lett volna ennek révén egy magyarság és nemzet értelmezési vitára, melyben a két oldalon nemcsak a nyelvi, de a vizuális mezőben megjelenő szimbólumok is ütköznek. A 2006-os választás után, amikor világos volt, hogy gazdasági megszorítások következnek, Török András ötletére építve Pető Iván felvetette, hogy ’56 közelgő 50. évfordulójára a lukas zászlót lehetne hivatalos magyar zászlóvá tenni, akár népszavazással megerősítve, új, nemzeti szimbólumot teremtve, a szokványos szobros, beszédes ünneplésen felülemelkedve maradandót alkotva, mellékesen kizárva a koronás címeres zászlóváltozat lehetőségét. Az MSZP süket volt az ilyesmire, ahogy másként az SZDSZ is. Márpedig ezt a történetet félszívvvel, kisebbségi érzésekkel telten és süketen nem lehet lejátszani. Abból csak nemzeti-kommunista „kibeszélések” születnek a baloldalon. Megjegyzem, Budaligetén, ahol lakom, a házak feldíszítésével közvetített „szimbolikus beszéd” elterjedt gyakorlat. Olvasni lehet a jelekből. Van, ahol csak az Árpádsávos zászlót függesztik ki. Ez a szélsőjobb üzenete. Ha a skálán megyünk tovább, az Árpádsávos zászló együtt látható a címeres magyar zászlóval. A következő fokozatként csak a címeres magyar zászlót használják magában. Majd

továbbhaladva találkozunk a címer nélküli magyar zászlóval, hogy a sort az Európai Unió zászlaja zárja a címer nélküli magyar zászló társaságában. Na, ez most olyan, mint egy vallomás minden házon, az árnyalatai megvannak ennek a dolognak. Nálunk a nemzeti ünnepeken az uniós zászló a címer nélküli magyar zászlóval van együtt kitéve. Tehát „kilobogózzuk” a politikai hitvallásunkat és egyben értelmezzük is azt.

A nemzeti identitás „kilobogózása” során fontos üzenetközvetítő szerep jut az időnek is. Egyetértesz ezzel?

Igen, az is jelzésértékű, hogy az adott zászlót milyen hosszú ideig helyezik ki. Van olyan ház, ahol egész évben látható, mintha így kellene bizonygatni valamit. Ebben az esetben nem arról van szó, hogy van egy esemény, melyről megemlékezem, és ezt a megemlékezést a zászló kitételével jelzem, hanem nemzeti elkötelezettségemet folyamatosan „demonstrálom”. Olyan ez, mintha azokról, akik elhunyt szeretteikért évente egyszer égetnek gyertyát, azt feltételeznénk, valójában nem is szerették őket, mert nem ég egész évben a gyertya. A FIDESZ, mely mindig is erős volt a szimbolikus politizálásban, ezt a magatartást emelte be a kommunikációs eszköztárába. A szocialistáknak ezzel szemben a szimbolikus politizálás az egyik „gyenge pontjuk”, talán azért, mert mindig úgy tekintettek az emberekre, mint akiknek elegendő, ha szociálisan gondoskodnak róluk, ami aztán jó esetben is csak rövidtávra és igen csak részlegesen sikerült.

A korona elhelyezése körüli vita mennyire volt része a „szimbolikus politizálásnak”?

A koronás címer kontra Kossuth címer vita annyiban különbözik a későbbi Árpádsávós vitától, hogy az legalább még csak a két világháború közötti jobboldali-konzervatív illetve liberális, polgári hagyományok közti küzdelem szimbolikus leképezése volt. Az Árpádsávval már a nyilas minták kerültek elő. A koronára, megrögzött köztársaság pártiként úgy gondoltam, mint olyan kulturális-történelmi emlékre, melynek a Nemzeti Múzeumban vagy a budai várban lehet a helye. Miniszteri tevékenységem idején – a '90-es évek második felében - fejeződött be az a munka, melynek során a Nemzeti Múzeumban egy bombabiztos kiállító terem létesült a koronázási ékszerek számára. Ha a saját családtörténetemet nézem, érdekes mozzanat, hogy Szemere Bertalan, aki kormányát 1849-ben „respublikai”-nak nevezte, fontosnak tartotta, hogy a korona ne kerüljön a Habsburgok kezébe. Miközben menekültek Szegedről a koronázási ékszereket Orsovánál ásták el. Később egy besúgó révén akadtak az osztrákok a koronázási ékszerek nyomára. Ellenkező esetben lehet, hogy ma sem tudnánk, hova lett elrejtve. A korona átvitele a Parlamentbe előjátéka az új FIDESZ-es alkotmányozásnak, ahol már csak az volt a kérdés, hogy pusztán a preambulumba kerül

ornamentikának, vagy még közjogi funkcióval is felruházzák. Ahogy pedig különböző másolatai előtt pózolnak egyes politikusok, az már megmosolyogtató. Ugyanakkor árulkodó, hogy az egyetlen ereklyét, amely bizonyítottan Szent Istvánhoz kapcsolódik, a palástot, azt otthagyták a Nemzeti Múzeumban.

Ezek szerint nem értettél egyet az áthelyezéssel?

Az, hogy a koronázási ékszereket nagy csinnadratta közepette átszállítják a Parlamentbe, számomra nevetséges. Mikor a nagyság illúzióját kergetik belső nagyság nélkül. Arra a két világháború között közismert viccre emlékeztet, amely arról szól, hogy Magyarország egy király nélküli királyság, melyet egy tenger nélküli ellentengernagy kormányoz.